

۲) حقوق معلمان و همکاران و مسئولیت مدرسه

خط مشی اخلاقی مدرسه در قبال حقوق معلمان

دومین خط مشی اخلاقی مدرسه، بیان مسئولیت های اخلاقی آن در قبال حقوق همه همکاران، شامل معلمان، همکاران اجرایی و خدماتی است. قبل از بیان هریک از این مسئولیت ها، توجه به چند نکته مفید است:

۱. مفهوم فراگیر حقوق منابع انسانی. تلاش برای تحقق حقوق همکاران (منابع انسانی) یک سازمان، وظیفه اخلاقی آن سازمان است. حقوق همکاران مفهوم فراگیر دارد و نباید آن را به مفهوم تنگ دامن حقوق قانونی فروکاست. وفاداری به حقوق قانونی همکاران تنها یکی از مسئولیت های سازمان است. زیرا همکاران حقوق فراوانی دارند که بخشی از آنها مدون نشده است. سازمان های اخلاقی تلاش می کنند، فراتر از پایبندی به حقوق موضوعه همکاران، از سایر حقوق آنها حمایت کنند و برای استیفای حقوق آنها از دولت و حاکمیت حمایت قانونی بطلبند.

۲. مسئولیت اخلاقی هر صاحب نقش در نظام آموزشی. تحقق حقوق همکاران آموزشی و غیرآموزشی، که در مدرسه فعالیت می کنند، به

عوامل متعددی وابسته است: مدرسه، مجتمع آموزشی، اداره آموزش و پرورش در سطوح مختلف، دولت، اولیاء و ... آنچه در عنوان این قسمت به صورت مسئولیت‌های اخلاقی مدرسه بیان شده است، اشاره به زیرسیستم و خرده سازمان دارد، که همکاران مستقیم در آنجا فعالیت می‌کنند، و البته تحقق حقوق همه همکاران به دست مدرسه میسر نیست. این امر مسئولیت اخلاقی مدرسه را در تلاش، حمایت و پیگیری حقوق همکاران، کنار نمی‌نهد. بر این پایه، مدیران مدرسه نباید شیوه فرافکنی اخذ کنند و استیفای حقوق همکاران را از مسئولیت‌های سازمان‌های بالادست بینگارند و نه از مسئولیت‌های مدرسه. بدون تردید، حمایت از حقوق معلمان و سایر همکاران، وظیفه اخلاقی جامعه و حاکمیت است.

۳. گوناگونی حقوق همکاران. تحقق حقوق همکاران، هم شامل حقوق شهروندی آنان می‌شود و هم شامل حقوق معلمی و همکاری در نظام آموزشی. مدرسه در قبال این دوگونه حقوق، دوگونه مسئولیت دارد: وظیفه حمایتی در خصوص حقوق شهروندی و وظیفه تحقیقی در خصوص حقوق معلمی. مدرسه در خصوص بخشی از حقوق معلمی که فراتر از توان مدرسه است و به سازمان بالادست مربوط می‌شود، مانند حقوق شهروندی، نقش حمایتی دارد.

۴. دوری از شعارزدگی. تحقق کامل همه حقوق همکاران، نیازمند طراحی و اجرای برنامه‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت است. پس اگر در تحقق حقوق همکاران رویکرد شعارزدگی نداشته باشیم، در این مقام نیز نباید شیوه همه یا هیچ یا منطق صفر و یک، در پیش گرفت. به همین سبب سازمان‌ها در سند جامع اخلاقی، در بیان برخی از حقوق،

واژه‌های تکلیفی را مانند تأمین، ایجاد، تحقق و... به کار می‌برند و در برخی از موارد از واژه‌هایی چون تلاش، مشارکت و... استفاده می‌کنند. مهم، نشان دادن دغدغه، حساسیت و مسؤولیت‌پذیری مدرسه در قبال حقوق همکاران در فرهنگ سازمانی و باور مدیران مدرسه و رهبران نظام آموزشی است. بسنده کردن به نوشتن حقوق همکاران و مسؤولیت مدرسه در قبال آنان و عدم تلاش عملی برای تحقق حقوق همکاران، جز فریبکاری به ویژه خودفریبی پیامدی ندارد.

۵. معلمان و همکاران چیستند؟ گاهی دو سوال «کدام است؟» و «چیست؟» در هم آمیخته می‌شوند. جواب سؤال نخست، به ظاهر آشکار است: هر کسی که به نحوی در مدرسه همکاری دارد، صرف نظر از وظیفه شغلی، موقعیت و نحوه همکاری و استخدامی. اما پاسخ سوال دوم، مبهم است. افراد ممکن است انگاره‌های گوناگون از «همکار» داشته باشند. از انگاره‌های زشت، همچون ابزارانگاری و رقیب‌انگاری تا انگاره‌های زیبا مانند دوست و عضو خانواده انگاشتن. اگر تصویری که مدیر از معلمان و همکاران اجرایی و خدماتی دارد، خدای ناکرده، ابزاری برای رسیدن به هدف باشد و شخصیت آنها به شیء فروکاسته شود، چنین مدیری حقوق شهروندی و حقوق معلمی و حرفه‌ای همکاران را به رسمیت نخواهد شناخت و در تحقق آن تلاش نخواهد کرد. رقیب‌انگاری همکاران و آنگاه دشمن‌انگاری آنان حرکتی برخلاف استیفای حقوق همکاران به میان می‌آورد.

۶. همکار کسی است که در محیط کاری (آموزشی)، با ما کار می‌کند. یعنی نه تنها تحقق اهداف ما وابسته به آنان است، بلکه همزیستی و هم‌سرنوشتی آنان با ما، مفهوم همکار را به میان آورده است. همانگونه که اعضای خانواده در محیط صمیمی و کانون گرم خانواده همزیستی و هم

سرنوشتی دارند و باید یکدیگر در رشد و تکامل هستند، همکاران نیز در محیط سالم و صمیمی مدرسه با یکدیگر در رشد و تکامل هستند. اگر محیط آموزشی را خانواده‌ای بینگاریم که همه عضو آن هستند، نقاشی زیبایی به میان می‌آید. صمیمیت، همدلی و حمایت از حقوق اعضای خانواده، مفهوم قدسی می‌یابد و تلاش برای تحقق حقوق همکاران فخرآور می‌شود. بر این پایه، الگوی رفتاری:

شما همکاران حق دارید و من مدیر (در هر سطحی از خرده سازمان یا سازمان‌های بالادست) وظیفه دارم

در درون ما جای می‌گیرد و در این صورت برای تحقق این حقوق از سر می‌جوشیم.^۱

خط مشی اخلاقی مدرسه در قبال همکاران

۱) احترام اصیل و نامشروط

در بحث از مسئولیت مدرسه در قبال دانش‌آموز به کوتاهی، تعریف و ابعاد احترام را بیان کردیم. همکاران، اعم از آموزشی، اجرایی و خدماتی، باید در محیط آموزشی احساس ارزشمندی داشته باشند. این امر، تنها محدود به ارتباط کلامی و سخن گفتن مودبانه نیست، بلکه شامل همه گونه‌های رفتار ارتباطی، مانند بصری و وضعی و نیز شامل همه عناصر محیط آموزش از جمله نوشته‌ها، مقررات، توقعات و مانند آنها می‌شود. هیچ امری نباید سبب تحقیر یا تمسخر باشد. نه کم تجربگی و جوانی باید باعث احساس حقارت شود و نه موقعیت شغلی و حرفه‌ای. احترام ظاهری ریاکارانه از شرم آورترین پدیده‌ها در محیط آموزشی است. با خطای همکاران نیز باید مواجهه محترمانه و البته قاطعانه

۱. تعبیر را وامدار استاد محمدرضا شفیعی کدکنی هستیم؛ به سر جوشم که جوای تو باشم.

داشت، و یکی از چهار مؤلفه قاطعیت، احترام متقابل است.^۱

مدرسه در این مقام دو وظیفه اخلاقی دارد و البته تحقق این دو وظیفه بردوش مدیر مدرسه و مدیران سازمان‌های بالادست است. وظیفه نخست، نهادینه کردن احترام و اکرام نامشروط به همکاران در محیط درونی مدرسه است و وظیفه دوم حمایت از جایگاه پرعزت معلمی و همکاری در محیط بیرون از مدرسه. این وظیفه در تعامل مدیر با مدیران بالادست و نیز در تعامل او با گروه‌های مختلف اجتماعی رؤیت می‌شود. احترام هم حق شهروندی همکاران، صرف نظر از حرفه، و هم حق حرفه‌ای آنان است.

معلمی شغل انبیا است، حمایت از جایگاه والا و ارجمند معلمی، مهمترین مسئولیت اخلاقی مدرسه در قبال همکاران است.

گفته اند: حرمت امامزاده را متولی‌اش نگه می‌دارد! معلمان باید خود جایگاه و حرمت خود را پاس دارند اما این سخن نباید به فراق‌کنی مدیران منجر شود؛ ترغیب و هدایت همکاران به حفظ حرمت خویش، از مسئولیت‌های اخلاقی مدیران است. گفته اند «بَيْنَ الْأَحْبَابِ تَسْقُطُ الْأَدَابُ»^۲، یعنی بین دوستان نباید خود را به آداب رسمی مقید ساخت. این سخن نیز درست است اما صمیمیت و دوستی نباید بهانه رفتارهای توهین‌آمیز و خلاف شأن معلمی شود. گاهی طنز و لطیفه گویی، با متلک‌پرانی و تحقیر اشتباه می‌شود و گاهی نقد، بهانه حرمت‌شکنی است. پابندی به حرمت همکاران با نقد منصفانه و لطیفه گویی ناسازگار نیست. حفظ حرمت همکاران هم در مواجهه با اولیاء و هم در مواجهه با دانش‌آموزان و یا مدیران بالادست، وظیفه اخلاقی مدیران و معاونان است. البته حفظ حرمت با جانب‌داری سوگیرانه تفاوت دارد.

۱. سه مؤلفه دیگر عبارتند از: صراحت، صداقت و استقلال فردی (بنگرید: قربانی، تیما، سبک‌ها و مهارت‌های ارتباطی)

۲. دهخدا، امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۹۱.

۲) مواجهه عادلانه و منصفانه

اصل زرین اخلاقی می‌گوید، آنچه بر خود می‌پسندی بر دیگران بپسند و آنچه بر خود نمی‌پسندی بر دیگران نیز روا مدار. هیچ کس تبعیض و بی‌انصافی را بر خود نمی‌پسندد. ما دوست نداریم مورد ستم، تبعیض و بی‌انصافی قرار گیریم. مواجهه عادلانه با همه همکاران، مهمترین مسئولیت اخلاقی مدرسه است. عدالت توزیعی، شامل توزیع امکانات، فرصت‌ها و منابع و نیز عدالت رویه‌ای در اجرای مقررات، دو رکن مواجهه عادلانه‌اند. نورچشم گرداندن برخی از همکاران و در سایه قراردادن برخی دیگر، سخت‌گیری و عدم اغماض نسبت به عده‌ای، سهل‌گیری و انعطاف‌پذیری نسبت به برخی دیگر و ... در همه سازمان‌ها زشت است و در محیط آموزشی، زشت‌تر. یکی از مصادیق عدالت رویه، نظام عادلانه تشویق و تنبیه است. احساس تبعیض، خواه واقعی باشد یا پنداری، علامت وجود بیماری در مناسبات سازمانی است. مدرسه هم باید به عدالت توزیعی و رویه‌ای پایبند باشد و هم ایهام و پندار تبعیض را رفع کند. عدالت و انصاف نیز ابعاد گوناگون دارد، مدرسه هم وظیفه دارد به عدالت و انصاف پایبند باشد، هم باید از این پایبندی حمایت کند. به عنوان مثال وقتی در جلسه اولیاء و مربیان کسی پارا از انصاف فراتر می‌نهد و ارزش داوری نامنصفانه درباره همکاری روا می‌دارد، مدیران مدرسه مسئولیت دفاع از همکار را دارند، و البته این دفاع با طرفداری سوگیرانه متفاوت است. مثال دیگر اینکه اگر از سازمان‌های بالا دست بخشنامه یا مقررات نامنصفانه و ناعادلانه‌ای برسد، یکی از وظایف مدرسه حمایت از عدالت و انصاف در خصوص همکاران است. چانه زنی با مدیران بالادست، در راستای حمایت از عدالت و انصاف، بخشی از مسئولیت‌های اخلاقی مدرسه است. ضابطه‌مندی در همه شؤون حرفه‌ای، یکی از راه‌های مؤثر در مواجهه عادلانه است و انعطاف‌پذیری ضابطه‌مند، راه تحقق انصاف است.

۳) حفظ حریم خصوصی و توجه به رازداری

تلاش برای باخبر شدن از اسرار و امور شخصی همکاران و نیز افشای اسرار آنان، مشی اخلاق‌گريزانه است. در بحث از خط مشی اخلاقی مدرسه در قبال حقوق دانش‌آموزان، به تفصیل از این دو فضیلت اخلاقی سخن رفت.

۴) حفظ استقلال فردی همکاران

عضویت در مدرسه و ایفای نقش در یک گروه آموزشی می‌تواند بسیاری از اختیارات و آزادی‌ها فردی را تهدید کند و سلايق گوناگون را برنتابد. قوانین و مقررات نقش مهمی در یکسان سازی همکاران دارد؛ وحدت رویه، وحدت در عمل، یکسانی در اجرای مقررات آموزشی، پای بندی یکسان به برنامه درسی و ... اگر در این یکسان سازی، استقلال فردی افراد از بین برود، اشخاص به اشیاء و یا ماشین، تبدیل می‌شوند. مهمترین خصلت انسانی همکاران، اختیار آنان است. حمایت از استقلال فردی، اختیارات و فراخ سازی دامنه اختیار آنان، در چارچوب مقررات، از مسؤولیت‌های اخلاقی مدرسه است. تنگ نظری و خطرگريزی مدیران، سبب تاکید بر یکسان سازی و رفتار کلیشه‌ای می‌شود و اختیار، خلاقیّت و استقلال فردی را به تاراج می‌برد.

احترام به استقلال حرفه‌ای و خودداری از دخالت‌های ناروا در امور حرفه‌ای افراد، مهمترین بعد استقلال فردی است. گاهی از سر دلسوزی یا با انگیزه راهنمایی و مشاوره، به دخالت در امور حرفه‌ای همکاران می‌پردازند. مدیران نه تنها باید پایبند به استقلال حرفه‌ای همکاران باشند، بلکه باید از استقلال حرفه‌ای آنان در برابر تهدیدهای محیط حمایت کنند.

۵) مواجهه صادقانه و صریح

صداقت مهمترین رکن محیط آموزشی است و با از دست دادن آن بنای مرکز آموزشی بر سر همه؛ دانش‌آموز، معلم، مدیر، خراب می‌شود. در بیان

مسئولیت‌های اخلاقی مدرسه در قبال حقوق دانش‌آموز، از این فضايلت اخلاقی سخن گفتيم.

۶) حمايت از امنيت شغلي

برخورداری از امنيت در ابعاد مختلف، از حقوق اوليه شهروندی و حرفه‌ای همکاران است. پیش‌بینی‌ناپذیری سازمانی مدرسه و سازمان‌های بالادست نسبت به همکاری معلمان و سایر همکاران، سبب ناامنی آنان می‌شود. این امر هم در خصوص تداوم همکاری و هم در خصوص نحوه همکاری آنان جاری است. استمرار در همکاری در چارچوب توافق یا مقررات، مگر به ادله محکمه پسند، تفسیر حقوقی و حداقلی امنيت شغلي است. فراتر از آن ایجاد زمینه توانمندسازی حرفه‌ای همکاران است که حاصلش نیازمندی به خدمات همکار در این حرفه است. امنيت شغلي به معنای یافتن حاشیه امن، برای کارگریزی و توسعه نیافتگی منابع انسانی نیست، بلکه به معنای ایجاد آرامش نسبت به آینده شغلي برحسب شایستگی‌های عمومی و حرفه‌ای همکاران است. تأمین درجه‌هایی از امنيت شغلي، به مدرسه مربوط است و حمايت از درجه‌های بالاتر آن، از مسئولیت‌های اخلاقی مدرسه به حساب می‌آید.

۷) ایجاد امنيت رواني

امنيت رواني مهم‌ترین شرط کارآمدی همکاران در محیط آموزشی است. مدرسه اخلاقی نسبت به هر امری که سلامت و امنيت رواني همکاران را تهدید کند، حساسیت دارد و پیشگیری از ناامنی رواني و حفظ و ارتقای سلامت رواني را در سرلوحه قرار می‌دهد. عوامل گوناگون محیطی و درونی می‌تواند امنيت رواني را کاهش دهد. حاکمیت فضای شاد، صمیمیت، دوستی و همدلی، امنيت رواني را افزایش می‌دهد و پدیده‌های زشتی چون زیرآب زنی، غیبت، چشم و هم‌چشمی، سخن‌چینی و حسد، آن را می‌کاهد.

پیش‌بینی‌پذیری برنامه‌های مدرسه و مقررات سازمان‌های بالادست، نقش راهبردی در تامین سلامت روانی دارند. ایجاد فضای امنیتی و رویه ناپسند جاسوس پروری، ناامنی را رواج می‌دهد.

مدرسه می‌تواند از طریق ارائه مشاوره و خدمات سلامت روانی نسبت به حفظ و ارتقای امنیت روانی همکاران مشارکت کند. نحوه تعامل مدرسه با اولیاء نیز نقش مؤثری در کاهش یا افزایش سلامت روانی دارد. حمایت معنوی از همکاران و همدلی با آنان در شرایط دشوار و بحرانی مانند مصائب، در زندگی شخصی، خانوادگی و یا شغلی نیز نقش مؤثر دارد.

۸) حمایت از امنیت معیشتی

یکی از عوامل مهم در کاهش امنیت روانی و نیز کاهش کیفیت و بهره‌وری در آموزش، احساس ناامنی معیشتی است. دغدغه‌های معیشتی و فراهم آوردن منابع مالی برای گذراندن زندگی و تحصیل فرزندان، با توجه به تورم و پیش‌بینی‌ناپذیری اقتصادی، مانع تمرکز و مطالعه در جهت افزایش کیفیت آموزش می‌شود. بسیاری از سازمان‌ها، برخورداری همکاران از حقوق مکفی و عادلانه را سرلوحه خطی مشی اخلاقی خود در قبال همکاران قرار می‌دهند. آنچه مسلم است مدرسه به تنهایی نمی‌تواند مسؤولیت امنیت شغلی همکاران را بر دوش بگیرد. پرداخت منصفانه و به موقع حقوق، مزایا و پاداش در مدارس غیرانتفاعی، مسؤولیت خطیر آنان است. سوء استفاده از شرایط ناامنی شغلی برای پرداخت کم، ممکن است کسانی را به اضطراب و همکاری وادارد اما هرگز رضایت واقعی را در پی نخواهد داشت.

۹) رشد و ارتقای حرفه‌ای

تدریس فراوان و مکرر، ممکن است معلمان را از رشد و ارتقای حرفه‌ای باز دارد. رشد و ارتقای حرفه‌ای نشانه حیات معلمی است. مراد از آن رشد علمی و کسب به روز دانش لازم، مهارت افزایی و ارتقای توان حرفه‌ای، توسعه ذهنی و

نگرشی، تقویت خودانگیختگی و رشد خلاقیت است. مسوولیت مدرسه در رشد و ارتقای حرفه‌ای، هم شامل رفع موانع و هم شامل ایجاد زمینه‌ها، فرصت‌ها و برنامه‌های حمایتی می‌شود.

مهمترین مصداق رشد و ارتقای حرفه‌ای نجات دادن همکاران از فاجعه سنوات زدگی و یاری کردن آنها برای تبدیل سنوات شغلی به تجربه حرفه‌ای است. آموزش اثربخش مدیریت تجربه و طراحی و اجرای نظام مدیریت دانش یکی از شیوه‌های تبدیل سنوات شغلی به تجربه حرفه‌ای است. برگزاری جلسات انتقال تجارب با اشراف متخصصان، شیوه دیگر است.

۱۰) شایسته سالاری

شایسته سالاری از چند جهت با حقوق همکاران ارتباط دارد: یک، همکاران حق دارند از مدیران لایق و منصف برخوردار باشند و تحقق این امر، در گرو شایسته سالاری در انتصاب مدیران و معاونان است. دو، همکاران علمی و اجرایی حق دارند، از تقسیم کار و نحوه استفاده از خدمات بر پایه شایستگی‌های فردی و حرفه‌ای بهره‌مند باشند. فقدان شایسته سالاری با اصل عدالت توزیعی، انصاف، احترام و نیز امانتداری ناسازگار است. رسم امانتداری در استفاده از همکاری معلمان و همکاری اجرایی، استفاده مناسب از افراد مناسب است و این یادآور سخن کالنیز است که می‌گوید منابع انسانی مناسب در جای مناسب سرمایه سازمان است.

۱۱) حمایت معنوی، عاطفی و حقوقی

برپایه خانواده انگاری محیط همکاری، حمایت شدن از طرف مدرسه یکی از توقعات به حق همکاران است. مراد از حمایت، تعصب کورکورانه نیست بلکه نوعی پشت گرمی برای همکاران، در مواقع خاص است. این مواقع خاص البته

شامل موارد بزه و جرم نمی‌شود. حمایت از همکاران ابعاد گوناگونی دارد: همکاری معنوی به ویژه در مواقع مصیبت دیدن، حمایت عاطفی و حمایت حقوقی.

۱۲) حمایت از رفاه، ورزش و شاد زیستی همکاران

معلمی کار آسانی نیست و معلم نیازمند به نشاط روحی است. برخورداری از رفاه حق اوست. ایجاد زمینه‌های ورزشی، ترغیب به ورزش نشاط و سلامتی روحی و جسمی را افزایش می‌دهد. نهادینه کردن شادزیستی در فرهنگ سازمانی مدرسه، با نشاط شغلی همبستگی دارد. حمایت از استقلال فردی و شأن حرفه‌ای همکاران نیز در افزایش نشاط شغلی مؤثر است. معلمی که خمودی، غم، افسردگی و ورزش گریزی بر او تسلط یافته است نمی‌تواند شادابی و نشاط را به دانش‌آموزان منتقل کند.

مسئولیت‌های اخلاقی مدرسه

۳) حقوق همسایه

مسئولیت‌پذیری مدرسه محدود به صاحبان حق در محیط درونی مدرسه نیست بلکه حقوق عناصر محیط بیرونی، از جمله رقبای، تامین کنندگان، همسایه‌ها، شهروندان، منافع ملی و... را فرامی‌گیرد. در این میان، به بیان کوتاه از حقوق همسایه‌ها و شهروندان بسنده می‌کنیم.

جایگاه حقوق همسایه در زیست اخلاقی

تعبیر حکیمانه "الجار ثم الدار"^۱ به تقدّم رعایت حقوق همسایه اشاره دارد: اول همسایه آنگاه خانه^۲ بخشی از حقوق در رساله الحقوق امام سجاد(ع) به حقوق همسایه اختصاص دارد. حسن معاشرت و خودداری از ضرر زدن، دو اصل راهبردی در همسایگی اخلاق است. وجود تنش با همسایه، زندگی را تلخ می‌کند و حسن همکاری با همسایه به شیرینی زندگی می‌افزاید. حقوق همسایه‌ها بیشتر از حقوق سایر همکاران در معرض آسیب فعالیت‌های مدرسه قرار می‌گیرد و به همین سبب پابندی به حقوق همسایه‌ها در اولویت فهرست مسئولیت‌های

۱. بحار الانوار، ج ۴۳، صفحات ۷۶ و ۱۷۲

۲. «ال» در الجار، فراگیری آن را می‌رساند. هم از حیث عموم افرادی و هم از حیث عموم احوالی. بر این پایه، رعایت حقوق همسایه، وظیفه نامشروط است.

اجتماعی مدرسه است. در اینجا به بیان برخی از مصادیق مهم حسن معاشرت و پرهیز از زیان رسانی به همسایه پرداخته خواهد شد.

فرصت خود ارزیابی

مدرسه‌ای که آن را اداره می‌کنیم، از جهت رعایت حقوق همسایه‌ها چه وضعیتی دارد؟ آیا رعایت حقوق همسایه‌ها دغدغه‌ی مدیر، معاونان، معلمان، همکاران اجرایی و دانش‌آموزان است؟ آیا وجود همسایه‌ها حساسیت اخلاقی در ما ایجاد می‌کند یا، خدای ناکرده، به حقوق آنها و بودن آنها بی‌تفاوت هستیم؟ حساسیت اخلاقی ما در قبال همسایه‌ها چه علائمی دارد؟

خط مشی اخلاقی مدرسه در قبال حقوق همسایه‌ها

۱. حریم خصوصی بصری همسایه‌ها

از مهم‌ترین آسیب‌های فعالیت مدارس، تعدی و ورود به حریم خصوصی همسایه‌ها است. ورود به حریم خصوصی همسایه‌ها ابعاد گوناگون دارد و مهمترین شکایت و نارضایتی همسایه‌ها در مسئله حریم خصوصی، تعدی به حریم بصری است. ساختمان بلند مدرسه سبب دیده شدن اندرونی همسایه‌ها می‌گردد. مدرسه اخلاقی در طراحی و ساخت بناء بر حفظ حریم خصوصی همسایه‌ها دقت می‌کنند. علاوه بر آن، ترویج عفت، رازداری، عدم تجسس در امور همسایه، سرک نکشیدن، چشم‌پاکی و به طور کلی ایجاد حساسیت نسبت به حریم خصوصی همسایه‌ها می‌تواند در پابندی به این اصل اخلاقی مؤثر باشد.

۲. مسمومیت صوتی و صدا آزاری

یکی از ابعاد مهم در همسایه آزاری مدارس، صدا آزاری است. تولید صدا در مدرسه امر طبیعی است، اما آزار دادن همسایه‌ها، به ویژه در مواقع استراحت،

الزام اخلاقی است. مدرسه اخلاقی در طراحی و اجرای بناء از طریق عایق‌های صوتی از صدا آزاری پیشگیری می‌کند. مشارکت یا حمایت (مثلاً از طریق ارائه‌ی تسهیلات مالی) جهت تقویت عایق صوتی در بنای همسایه‌ها نیز، از دیگر اقدام‌های نیکو در کاهش صدا آزاری است. وجود حساسیت اخلاقی نسبت به اذیت همسایه‌ها به وسیله‌ی صدا اقدام‌های فراوان پیشگیری و بهبود را به میان می‌آورد. مهم این است که در فرهنگ سازمانی مدرسه پرهیز از همسایه آزاری نهادینه شود. استفاده از بلندگوها و انتقال صدا به همسایه‌ها، در همه جا، کنش زشتی است اما، در خصوص مدارس زشتی آن بسیار بیشتر است.

۳. ضرر رساندن به همسایه

همسایگی سبب اشتراک در منافع می‌شود. گاهی اهمال در استفاده از آب ممکن است به تخریب بنای همسایه منجر شود. گاهی عدم رعایت در امور بهداشتی، سبب آسیب بر سلامت همسایه می‌شود. یکی از شکایات همسایه‌ها از مدارس مشکلات فراوانی است که از سرویس‌های ایاب و ذهاب دانش‌آموزان نصیب همسایه‌ها می‌شود. لا ضرر و لا ضرار^۱ اصل راهبردی در همسایه داری نیز هست^۲ در آموزه‌های اسلامی حتی ضرر رساندن به مثابه‌ی مقابله با مثل، در برابر ضرر دیدن نیز نهی شده است. ساخت و سازها در مدارس هم منشاء آزار همسایه‌ها می‌شود.

۴. جبران خسارت و پوزش طلبی

در موارد خاصی به صورت ناخواسته سبب ضرر دیدن همسایه می‌شویم و گاهی، مثلاً در ساخت و ساز بنای مدرسه از همسایه رخ می‌دهد، در چنین

۱. قاعده لا ضرر به معنی نفی مشروعیت هر گونه ضرر و اضرار در اسلام است. (مشکینی، علی، اصطلاحات الاصول، ص ۳۰۲)

۲. تفضیل سخن در باب این قاعده در کتب فقهی موجود است. خوانندگان فارسی زبان را به مأخذ زیر می‌توان ارجاء داد: محقق داماد، قواعد فقه؛ ایزدی فرد، قواعد فقه.

مواقعی پوزش خواستن و جبران خسارت ناشی از عملکرد مدرسه یکی از مسؤولیت‌های اخلاقی در قبال همسایه‌ها است. پوزش خواستن به معنای به رسمیت شناختن و احترام به حقوق همسایه و حلالیت خواستن نسبت به آزار ناشی از عملکرد است.

۵. حمایت از همسایه‌ها

یکی از مسؤولیت‌های اخلاقی مدرسه در قبال همسایه‌ها، همدلی و حمایت از آنها در شرایط خاص مانند مصیبت دیدگی و یا شرایط بحرانی مشابه است. حمایت معنوی، عاطفی و اطلاعاتی می‌تواند همسایگی مدرسه را شیرین کند. مشارکت در برنامه‌های عمرانی و فضای سبز کوی و محله از دیگر مصادیق حمایت از همسایه‌ها است.

۶. خدمات ویژه

همسایه‌ها نسبت به سایر شهروندان در بهره‌مندی از خدمات آموزشی مدرسه الویت دارند. ثبت‌نام فرزندان همسایه‌ها، تخفیف در شهریه (در خصوص مدارس غیر انتفاعی)، استفاده از توان علمی، فنی و... در تأمین نیازهای مدرسه، نمونه‌هایی از مواردی است که مدرسه می‌تواند حق تقدم برای همسایه‌ها تعریف کند.

اگر همسایه‌ها احساس کسب نفع مادی و معنوی از همسایگی با مدرسه داشته باشند، انگاره زیبایی از همسایگی با مدرسه شکل می‌گیرد و اگر این انگاره به صورت مشترک در اذهان همه‌ی همسایه‌های مدارس شکل گیرد، انگاره‌ی عمومی زیبا نسبت به همسایگی مدرسه رواج می‌یابد و آنگاه تاسیس مدرسه در یک منطقه سبب کاهش ارزش بهاء زمین‌های مجاور نمی‌شود. واقعیت تلخ این است که مدارس نتوانسته‌اند حق همسایگی را ادا کنند و بر وظایف خود در قبال همسایه‌ها پای بند باشند و همین امر منشاء پیدایش انگاره‌ی عمومی

منفی نسبت به همسایگی مدرسه شده است.

۷. پرهیز از همسایه آزاری در ایاب و ذهاب

غالب مدارس، به‌ویژه در مناطق خاص کلان شهرها، فاقد پارکینگ اختصاصی در محیط درونی مدرسه هستند و همین امر دشواری آزار دهنده را بر همسایه‌ها از جهت رفت و آمد تحمیل می‌کند. افزون بر آن سرویس‌های ایاب و ذهاب دانش‌آموزان علاوه بر همین دشواری، مسمومیت صوتی و آلودگی هوانیز برای همسایه‌ها به ارمغان می‌آورند. مدارس اخلاقی با اختصاص پارکینگ در درون بنای مدرسه، بر این حق همسایه‌ها احترام می‌گذارند.

مسئولیت اجتماعی مدرسه

بحث از مسئولیت‌های اجتماعی ابتدا در سازمان‌های کسب و کار مطرح شد و مفهوم CSR^۱ به معنای مسئولیت اجتماعی شرکت به میان آمد. اما امروزه آن به سایر سازمان‌ها از جمله دانشگاه‌ها (USR) و مدارس (SSR) نیز سرایت یافته است. مدرسه، مانند دیگر سازمان‌ها، در قبال شهروندان، منافع ملی، منابع طبیعی، آثار باستانی مسئولیت دارد. مهمترین موارد از مسئولیت‌های اجتماعی مدرسه را گزارش می‌کنیم.

۸. تربیت شهروند مسئولیت‌پذیر و کاردان

مهمترین مسئولیت اجتماعی مدارس بر وفق مسئولیت حرفه‌ای آنها، تربیت شهروند مسئولیت‌پذیر و کاردان است. مراد از کاردانی داشتن نقش مؤثر در تولید و ثروت ملی است؛ چه اینکه تولید کالا باشد یا تولید خدمات و یا تولید دانش. توسعه دانش در گرو منابع انسانی مسئولیت‌پذیر و تولید کننده است. تربیت منابع انسانی به ویژه در مهمترین شرایط سنی شخصیت‌پذیری، بر دوش مدارس است. بسنده کردن به یادگیری اطلاعات (به‌ویژه اطلاعات مؤثر در آزمون ورودی

دانشگاه‌ها) مدارس را از این مسئولیت خطیر اجتماعی باز می‌دارد. شهروند مسئولیت‌پذیر منافع شخص خود را در راستای منافع ملی سامان می‌دهد و با سخت کوشی در توسعه ملی نقش ایفا می‌کند. برنامه‌هایی چون فلسفه برای کودکان^۱، معنویت برای کودکان^۲ بر این پایه و منطق در مدارس کشورهای توسعه یافته، رواج پیدا کرده است.

۹. مشارکت با برنامه‌ی ملی حفاظت از محیط زیست

حفظ محیط زیست طبیعی، حیوانی و انسانی از مهمترین مسائل مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. مدارس می‌توانند کانون ترویج فرهنگ دوستی با طبیعت و حفظ محیط زیست باشند. ایجاد حساسیت اخلاقی نسبت به محیط زیست در دانش‌آموزان، مؤثر بر حفظ محیط زیست برای اولیاء، نمونه‌هایی از مسئولیت اجتماعی مدارس است.

نمونه

گروهی از دانش‌آموزان ابتدایی را به اردو برده بودند. برای هریک از آنان بستنی‌ای خریداری شد. پس از اینکه بچه‌ها بستنی‌هایشان را خوردند، آشغال بستنی روی دستشان ماند. چند نفری بی‌توجه در مسیر پیاده روی زباله را رها کردند. بعضی از بچه‌ها منتظر بودند که مربی تکلیف زباله‌ها را روشن کند. یکی فریاد زد: خانم اجازه آشغالاشو چیکار کنیم؟ معلم بدون اینکه به او نگاه کند بی‌توجه گفت: بخوریدش!! چند نفر خندیدند و با تعجب تکرار کردند: بخوریمش!!

و فاجعه وقتی عمق بیشتری پیدا کرد که مربی ادامه داد: بچه‌ها می‌دونستید اگه آشغال بستنی‌ها تونو بکارید، درخت بستنی در میاد!! بچه‌ها می‌خندیدند!! و

بعضی‌ها مشغول کردن خاک برای پوشاندن کاغذپلاستیکی بستنی شدند! -----
۱۰. قانون پذیری

احترام به قانون از مهمترین مسؤولیت‌های اجتماعی هر سازمان است. این امر در خصوص مدارس اهمیت فراوانی دارد زیرا دانش‌آموز وقتی در محیط مدرسه قانون‌پذیر تربیت می‌شود، احترام به قانون در وی درونی می‌گردد. قانون‌گریزی و قانون‌ستیزی، با هر بهانه تراشی که همراه باشد، ردیلت اخلاقی است. مدرسه می‌تواند نقد خود بر غیر منصفانه بودن قانون و مقررات را، به قانون‌گذار و مرجع مقررات ارایه‌ی کند. گاهی ناتوانی مدیران مدارس در مواجهه با تعارضات و دوراهی‌های اخلاقی، سبب گرایش آنان به انتخاب بد از میان بد و بدتر می‌شود و همین امر یکی از عوامل قانون‌گریزی است.

۱۱. مشارکت با برنامه‌های ترویج اخلاق شهروندی و ارتقای فرهنگ عمومی
مدارس نقش مهمی در ارتقاء اخلاقی شهروندی و فرهنگ عمومی جامعه دارند. همکاری نیکوی مدارس با مدیریت شهری می‌تواند زمینه‌ای برای ایفای چنین نقشی باشد. همچنین است همکاری با رسانه‌های گروهی و ملی.

نمونه

در برنامه پربیننده تلویزیونی، کتابی برای مطالعه معرفی شد. راه خریداری اینترنتی و سفارشی کتاب هم بیان شد. بعضی از مدارس خوش ذوق، برای تهیه کتاب و مشارکت اکثری دانش‌آموزانشان با مسابقه کتابخوانی آن برنامه، پیشقدم شدند. -----

۱۲. زیباسازی شهر

بناهای مدارس بخش قابل رویت در شهر هستند. زیباسازی نمای بناها در زیبایی شهر تاثیر فراوان دارد. علاوه بر آن ترویج فرهنگ زیباسازی شهر و

حفظ زیبایی محیط زیست از مسؤولیت‌های خطیر مدارس است. متأسفانه عدم تخصیص هزینه لازم، نمای نازیبای مدرسه را در شهر نمایان می‌کند.

۱۳. مسؤولیت‌پذیری سیاسی

امروزه برخی از مدارس نقش مؤثری در انتخابات شهری و ملی دارند. اختصاص برخی از مدارس به مراکز اخذ رای در انتخابات بر این نقش دامن زده است. آیا این پدیده برای نظام آموزشی تهدید است یا فرصت؟ اگر این امر موقعیتی برای چالش‌های سیاسی، سیاست‌زدگی و چانه‌زنی‌های انتخابات باشد، تهدید است اما اگر موقعیتی برای رشد سیاسی باشد، فرصت تلقی می‌شود. یکی از ملاک‌های تهدید یا فرصت بودن حساسیت اخلاقی نسبت به فعالیت سیاسی، مواجهه‌ی منصفانه با وظایف سیاسی و رعایت امانت‌داری در ایفای نقش سیاسی است. یکی از ابعاد مسؤولیت‌پذیری سیاسی، تلاش در ارتقای بینش سیاسی دانش‌آموزان، همکاران و شهروندان است. بسیاری از دبیرستان‌های کشور در دوره‌ی دفاع مقدس سهم مهمی در جهاد و دفاع داشتند و عده‌ای از شهدای گرانقدر کشور از مدارس هستند. یکی از شاخص‌های مسؤولیت‌پذیری سیاسی، شهداء هستند. هر رفتاری که سبب شرمساری نزد شهدای گرانقدر شود، خلاف مسؤولیت‌پذیری سیاسی است. ملاک دیگر اقتدار ملی است. مدرسه اخلاقی در بالندگی اقتدار ملی نیز نقش ایفا می‌کند.

☐ احترام اصیل و نامشروط	☐ ایجاد امنیت روانی
☐ مواجهه عادلانه و منصفانه	☐ حمایت از امنیت معیشتی
☐ حفظ حریم خصوصی و توجه به رازداری	☐ رشد و ارتقای حرفه‌ای
☐ حفظ استقلال فردی	☐ شایسته‌سالاری
☐ مواجهه صادقانه و صریح	☐ حمایت معنوی، عاطفی و حقوقی
☐ حمایت از امنیت شغلی	☐ حمایت از رفاه، ورزش و شاد زیستن همکاران

